

Nr 75.

Av herr **Larson, Edward**, om vidtagande av åtgärder för uppläggning av två statsfonder i syfte att främja egna-hemsrörelsen för mindre bemedlade å landsbygden och stödja mindre bemedlade fiskare vid utövandet av deras näring.

Allt sedan 1880-talet har landsbygdens befolkning i oroväckande grad minskats och städernas folkmängd i lika hastigt tempo förökats. Så minskades år 1913 landsbygdens befolkning med 17,217 personer, städernas däremot ökades med 51,608; 1914 ökades landsbygdens befolkning med 3,974, städernas med 37,050; 1915 ökades landsbygdens befolkning med 887, städernas med 32,246; 1916 minskades landsbygdens befolkning med 17,154 och ökades städernas med 61,980 och 1917 uppvisar ökning av befolkningen såväl på landsbygden som i städerna, men var procenttalet för landsbygdens befolkningsökning knappast mera än en sjättedel av städernas. Den lilla ökning, som förekommit under åren 1914 och 1915 på landsbygden, är nog i verkligheten något missvisande därför, att mindre samhällen och stadsliknande sådana, vilka hänföras till landsbygden, väl äro de som först och främst emottagit ökningen som påförts landsbygden och mera till.

Dessa förhållanden inverka menligt på hela landets utveckling. Känt är att städernas befolkning i allt för stor utsträckning rekryteras av landsbygdens befolkning och att de personer, som i så stort antal invandra till städerna, vanligen äro de i kroppsligt och andligt hänseende starkare. Vilka följer detta kan medföra för framtiden, därest icke åtgärder vidtagas, som hämma den för vårt land helt säkert vådliga vandrigen, torde ligga i öppen dag.

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 3 saml. 29 häft. (Nr 75—77.) 1

Var och en klart tänkande människa skall med lätthet inse, att Sverige behöver i första hand en dugande och tillräckligt stor lantbefolkning, så att förhållandet mellan landets storlek och städernas folkmängd bliver rimligt och icke såsom nu är fallet olämpligt. Vårt lands invånare äro ju i stort sett beroende av de produkter, som kunna inom egna landamärena frambringas för dess utkomst. Skall detta på ett nöjaktigt sätt kunna äga rum, måste ett rimligt antal av folket ägna sig åt produktivt jordbruksarbete. Förhållandet är nu i det hänseendet allt annat än tilltalande; det anses icke fullt värdigt att arbeta ute på de stora produktionsfälten.

Det är verkligen en sorglig förnimmelse man gör i vårt stora land med dess många möjligheter, att icke bättre resultat kunna ernås. Är det icke tråkigt veta, att vi haft all möda draga oss fram under krigsåren i fråga om livsförnödenheter, när folkmängden är relativt liten i förhållande till landets ytinnehåll och därtill icke dåligt jordbruksland. Vad är då orsaken? Jo, industrien har överflyglat jordbruket, landets kapital har hopats i städerna och en följd av detta blivit att dessa överbefolkats, med andra ord, städerna suga till sig det produktiva folket från landsbygden och skapa därav under tidernas lopp ett improduktivt sådant. Man kan våga påstå, att Stockholm t. ex. har något hundratusental överloppsmänniskor, som staden icke skulle hava någon saknad efter, därest de försvunno från stadsområdet. Vad skulle icke detta betyda, om dessa människor kunde användas ute i bygderna till nyttigt arbete. Förhållandet är ju detsamma i många andra av rikets städer i förhållande till deras folkmängd.

Vårt jordbruk och vårt skogsbruk lida ohyggligt på grund av otillräcklig arbetskraft. Landet torde emellertid kunna nöjaktigt föda långt större antal människor än det som nu finnes inom dess gränser. Förutsättning härför är att tillräckligt antal av landets invånare ägnar sig åt dessa näringar. För min del värderar jag det som från lantmannahåll åstadkommits under krigsåren till folknäringens säkerställande och detta under ogynnsamma år. Om Sverige äntligen hade en moderna anspråk tillfredsställande yrkesstatistik att tillgå, skulle det stå klart för var och en, att man knappast haft rätt att fordra mera av det antal av befolkningen, som sysslat med livsmedelsproduktion.

När man granskar vårt skogsbruk och dess möjligheter, göres samma sorgliga erfarenhet som beträffande jordbruket. Fastän värdet för utförda skogsalster under senare åren stigit ansevärt, så skulle detta kunna mycket höjas, om de ofantliga vidder skogsmark, som finnas, blevo mönstergillt skötta.

Tänk vilka rikedomar som skulle kunna frambringas, om landets befolkning vore fördelad till de produktionsdugliga orterna allt efter som där kunde utföras verkligt produktivt samhällsgagnande arbete.

De två senaste lagtima riksdagarna hava måst anvisa åtskilliga miljoner kronor för att ytterligare utöka våra städer med byggande av arbetarebostäder. På samma gång som detta sker, övergives den ena bostaden efter den andra på landsbygden för att senare rivs. Sådant är det verkliga förhållandet och har under senaste tiden varit beroende av landsbygdens avfolkning.

Någonting måste göras för att råda bot emot denna onaturliga vandring. Därvid måste en vid synvinkel läggas på detta för vårt land så ytterst viktiga spörsmål. Enligt mitt förmenande skulle den verk-sammaste åtgärden vara att kraftigt arbeta för anskaffande av jordbruks-egnahem, men måste detta ske under andra former än de hitintills tillämpade. Ett kraftigt och målmedvetet arbete för denna sak skulle även lösa lantarbetarefrågan, som för närvarande är så aktuell. Kunde ett lämpligt antal egnahemssmåbrukare placeras emellan medelstora och stora lantbruk landet över, skulle det törhända snart visa sig, att tillgången på fria lantarbetare skulle kunna bli tillräcklig. En fri arbetskraft är dubbelt värd emot mera bunden sådan. Det duger nog icke längre att med konstlade medel söka få denna viktiga fråga löst.

Industrien bjuder vanligtvis den unge mannen och den unga kvinnan lättåtkomligare förvärv och därmed större möjligheter för dem att bilda familj, vilket även i sin mån bidrager till att de söka sig dit. Möjlighet måste beredas för den unge mannen och den unga kvinnan å landet att slå sig fram där, om de så önska. Detta kan åstadkommas och måste åstadkommas, om landet skall gå en sund utveckling till mötes.

För att kunna hjälpa unga medellösa män och kvinnor att få sin utkomst på landet och där förvärva eget hem, måste naturligtvis icke ringa kapital anskaffas. På ett lämpligare sätt torde kapital knappast kunna användas. Att väl vårda sig om produktionens möjligheter och befordra dess utnyttjande i folkhushållets tjänst är rätta sättet att åstadkomma välmåga hos hela folket. Kapital saknas icke. Däremot behöver det klarställas för dem, som förfoga över kapitalet, att det placeras på ett sådant sätt, att det länder folket till största möjliga gagn. När det är bekant, att Stockholms stad bygger ett stadshus, som färdigt kommer att kosta törhända mera än tjugu miljoner kronor, och att det i denna stad finnes bankpalats, som lär kosta inemot elva miljoner

kronor, då har man svårt att fatta, att det skall saknas medel att främja egnahemsverksamheten på ett effektivt sätt.

Storverk skulle enligt mitt förmenande kunna åstadkommas, om vi omfattade saken med allvar. Lämpligt torde vara att för denna stora riksfrågas, egnahemsrörelsens, kraftiga befordrande staten upplade en fond på exempelvis tio miljoner kronor, benämnd *statens fria jordbruks egnahemsfond*. För tillgodoseende av fiskares särskilda behov torde lämpligen även en andra fond, kallad *statens fria fiskerifond*, upprättas, varom mera längre fram. Fondernas årliga avkastning skulle utgå till landets olika län i förhållande till folkmängd och produktionsmöjligheter inom landets huvudnäring och fisket. Fördelningen torde kunna bestämmas av hushållningssällskapen eller efter förslag av sällskapen av högre myndighet, om så skulle anses lämpligt, sedan yttranden inhämtats från kommunala myndigheter, d. v. s. att ett kraftigt handtag skulle givas sådana unga män och kvinnor, vilka hade visat sig vara prägtigt folk och som hade förutsättning att bliva till gagn för samhället i framtiden.

Handtaget skulle bestå i fria penningbidrag, d. v. s. utan återbetalningsskyldighet, dock under bärande garantier som förebyggde missbruk. Jag avser närmast, att denna åtgärd skulle verka som en regulator att i görligaste mån åstadkomma jämvikt emellan industri- och lantarbetare. Åtgärden bleve för hela landet gagnelig och skulle icke kunna tydas som någon klasshjälp. Ingen borde utestängas från möjligheten att erhålla sådant stöd. Kunde industriarbetaren på grund av lämplighet givas förord, borde icke hinder möta.

Såsom skäl för uppläggande av en *statens fria fiskerifond* exempelvis å två miljoner kronor vill jag framhålla, att fara föreligger att fisket mer och mer övergår till stordrift exempelvis i trålfisket. I Göteborg lära redan finnas flera än 40 tråångare. De ägas vanligen av trålbolag, som försäkra sig om att erhålla de allra bästa yrkesfiskare till förmån, detta till stort men för den självständiga fiskarbefolkningen och i synnerhet för de vadlag, som förlora sina bästa män. Det borde vara oss angeläget se till, att icke utvecklingen hos oss går i samma riktning som exempelvis i England, att bolagsfisket blir det huvudsakliga. Stor fara föreligger, därest detta skulle bliva fallet, att vår präktiga självständiga fiskarbefolknings ställning undergräves, så att dess öde skulle bliva att utöva drängsysslor åt bolagsfiskare.

Förhållandena för en ung fiskare och för en ung jordbrukare äro i stort sett desamma. Båda behöva ett visst kapital för att kunna

utöva sin näring, om den skall bedrivas såsom självständig. Förutses kan ju knappast med någon större säkerhet, huru fiskemetoderna komma att utvecklas i framtiden. Skulle emellertid, vilket jag hoppas, en fond till förmån för fiskarebefolkningen komma till stånd, bleve detta till ovärderlig hjälp för de unga och livskraftiga att bryta sin bana.

Två fonder på sammanlagt tolv miljoner kronor äro för dessa ändamål icke tillfyllest, utan önskligt är att de under årens lopp kunde ökas. Ju större fond desto större avkastning och till följd därav ökade möjligheter att nå de mål, varför fonderna upplagts.

För lösningen av dessa viktiga spörsmål böra medel så fort som möjligt anskaffas. På vad sätt detta bäst skall ske därom kunna meningarna vara delade. För mig förefaller det lämpligen böra tagas under övervägande, om icke, sedan staten upplagt fondernas grundkapital, den större förmögenhet, som årligen samlas i stiftelser för en mängd andra ändamål, även skulle kunna i någon ringa grad tagas i anspråk för den i egentlig mening samhällsbevarande och samhällsbefordrande uppgift åstadkommandet av ökade och nya produktionsmöjligheter i rikets huvudnäring innebär såväl för själva folkbeståndet som för befolkningens uppehållsförmåga och välbstånd. En föreskrift att exempelvis ett belopp motsvarande fem eller tio procent av varje stiftelses kapital vid stiftandet eller av den summa, varmed förut befintlig stiftelse sedermera ökades, skulle erläggas till av mig föreslagna fonder, såvida icke stiftelsen avsåge samma eller något liknande, direkt produktivt ändamål som de här nämnda, skulle på några år hopbringa ansevärliga kapital för här föreslagna syften.

Av bilagan till denna motion framgår, att stiftelsernas förmögenhet, som snart torde vara uppe i en halv miljard kronor, redan kan anses ökas med i medeltal minst 15 miljoner kronor om året.

Den största delen av de donerade summorna gå till städerna och i huvudsak till mycket litet produktiva, för att icke säga improduktiva ändamål, varför bilagan utförligare redogör. De å landsbygden vid 1910 års utgång förvaltade stiftelsernas förmögenhet var knappast mer än 27 miljoner kronor eller något över åtta procent av rikets hela stiftelseförmögenhet, som då uppskattades till 302 och en halv miljoner kronor. Särskilt huvadstaden var rikligt utrustad med stiftelser med över 175 miljoner kronor eller mera än hälften av rikets hela stiftelseförmögenhet, på Göteborg kom samtidigt en åttondedel av samma förmögenhet. Stora delar av förmögenheten givas för välgörande eller som det heter barmhärtighetsändamål, för vilka vid stiftelsernas upprättande staten illa eller alls icke sörjde. Den moderna staten åter har numera att tillgodose

samma ändamål, så att stiftelser härför äro mindre behövlige för att icke säga så gott som obehövlige.

Skall barmhärtighet övas, då bör enligt mitt förmenande denna inriktas först och främst på att hjälpa unga män och kvinnor vid deras start till sådan utkomst i det produktiva arbetet, att möjlighet förefinnes för dem att taga sig fram. Om ett sådant förfaringsätt komme att tillämpas, skulle det icke behöva ställas så stora krav på understöd och barmhärtighet, sedan arbetsförmågan minskats eller upphört. Kommer en donator någon gång ihåg en lantförsamling, är det vanligtvis med mycket blygsamma summor. Man tänker alldeles för litet på de områden, som hela nationen skördar, man glömmer den satsen, att därför från man skördar, dit måste man ock något återbörda.

Det kan väl icke vara tänkbart, att personer, som ämna donera visst kapital till visst ändamål, skulle draga sig för detta, därför att emottagaren var skyldig avstå vissa delar av de första årens avkastning till de ändamål jag här framhållit, och än mindre tänkbart är det väl, att emottagaren skulle känna sig vara utsatt för något vidare intrång vid förverkligandet av donatorns avsikter. I alla fall är det en hederssak för båda att betrakta det som en ädel handling att bidraga till att unga, friska och företagsamma människor komma i tillfälle att hämta fram ur vårt stora präktiga land jordbruks-, skogs- och fiskerialster i långt större utsträckning än som nu är fallet. Sköter man nöjaktigt om det produktiva arbetet, har man att emotse allmän välmåga och detta beror i väsentlig grad av möjligheten för de unga produktionsdugligaste människorna att utan svårighet kunna förfoga över för deras produktiva arbete oundvarliga produktionsmedel.

Anvisas endast fem procent av det årliga donationsbeloppet, skulle fonderna därmed årligen bekomma minst tre fjärdedels miljon kronor. För att så litet intrång skall ske inom det område en stiftelse närmast avser att gagna behöver icke någon minskning i stiftelsebeloppet förekomma, utan kunna de procent av samma belopp, vilka skola gå till här föreslagna fonder, tagas ur stiftelsens första årsavkastningar, där icke stiftaren föredrager att jämte stiftelsen även lämna bidraget till fonderna. Av bidragen till fonderna torde från början icke allt behöva kapitaliseras utan en viss del av bidragen genast börja utdelas till dem, för vilka fonderna äro avsedda. Det dröjer visserligen längre, innan fonderna nå den bestämda storleken, men å andra sidan kunna de oförtövat börja sin välsignelsebringande verksamhet och därmed bör icke få anstå en enda dag i Sverige, där vandringen från land till stad eller till främmande land nått en för befolkningsstammens friskhet och storlek synnerligen oroväckande omfattning.

På grund av det anförda får jag hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det utredning skyndsammast möjligt måtte verkställas *dels* angående uppläggning av två statsfonder, den ena benämnd *statens fria jordbruksegnahemsfond* på tio miljoner kronor, den andra benämnd *statens fria fiskerifond* på två miljoner kronor för att befrämja egnahemsrörelsen för mindre bemedlade å landsbygden och för att stödja mindre bemedlade fiskare vid utöandet av deras näring och *dels* om åstadkommande av för fondernas förstärkande behövlige medel genom i anspråkstagande av någon del av vissa stiftelsers avkastning eller annorledes.

Stockholm den 21 januari 1919.

Edw. Larson.

I motionens syfte instämma:

Axel Modig.

Erik Jonsson.

S. M. Pettersson.

Olaus Pettersson.

Bilaga.

Stiftelserna i Sverige, deras förmögenhet och ändamål.

Den senaste för två år sedan av statistiska centralbyrån offentliggjorda statistiken över rikets samtliga stiftelser redovisar 12,629 vid nämnda tid för statistiska centralbyrån kända vid 1910 års slut i Sverige befintliga stiftelser, därav 5,204 eller 41.2 procent av hela antalet förvaltades å landsbygden och 7,425 eller 91.8 procent i städerna, bland de senare stiftelserna icke mindre än 1,894 — 15 procent av samtliga — i Stockholm. Efter 1910 hava flera stiftelser tillkommit. Under antagandet att antalet stiftelser, bland vilka det stora flertalet tillkommit efter år 1850, ökats efter år 1910 ungefär i samma grad som under tiden 1901—1910, skulle för närvarande i Sverige finnas omkring 14,000 stiftelser, varav knappast 6,000 på landsbygden och väl 8,000 i städerna, bland de senare flera än 2,000 i Stockholm.

Stiftelsernas förmögenhet år 1910 beräknas till i runt tal 330 miljoner kronor. Hur mycket den sedan dess ökats, kan icke med bestämdhet angivas. Ett par upp-

gifter kunna anföras, vilka något antyda ökningsstorleken. De stiftelser, vilkas kapital förvaltas av dels Göteborgs stads — den borgerliga och kyrkliga kommunens — styrelser, dels sådana styrelser, i vilka Göteborgs stadsfullmäktige äga att utse revisorer, hade vid 1910 års utgång en förmögenhet av 22,971,159 kronor, som vid 1917 års slut uppgick till 30,759,073 kronor. Ökningsprocenten för ifrågavarande förmögenhet under tiden 1910—1917 var 34 procent eller nära 5 procent för år. Rikets stiftelsefonder, vilka stå under förvaltning av kommunala myndigheter, voro år 1910 83,997,497 och år 1915 104,262,593 kronor; deras förmögenhet hade under de fem åren ökats med bortåt 24 procent eller nära 5 procent för år. Rikets stiftelseförmögenhet torde således hava under tiden sedan år 1910 årligen ökats med bortåt 5 procent eller mera än 130 miljoner och nu överstiga 460 miljoner kronor. Stiftelsernas verkliga förmögenhet för närvarande torde emellertid kunna skattas åtskilligt högre. Ty utom att under senaste tiden flera stora donationer — däribland en på ett par tiotal miljoner — tillkommit, äro nog värdena på fastigheter och andra delar av förmögenheten för mången stiftelse upptagen åtskilligt lägre än vad i den vanliga marknaden — utan hänsyn till senaste tidens spekulationspriser — numera kan erhållas. Dessutom finnes det i Sverige antagligen åtskilliga stiftelser, vilka, fastän stiftade före 1911, ännu icke funnit plats i rikets officiella statistik. Under sådana förhållanden torde det icke vara alldeles oberättigat att uppskatta stiftelsernas nuvarande förmögenhet till bortåt en halv miljard kronor och värdet på det kapital, varmed förmögenheten årligen ökats, till i medeltal väl femton miljoner kronor.

Ehuru flera än fyra tiondedelar av samtliga stiftelser förvaltas på landsbygden, är dessa stiftelsers förmögenhet ganska oansenlig i förhållande till den stiftelseförmögenhet, som förvaltas i städerna. I runda tal beräknades år 1910 de å landsbygden förvaltade stiftelsernas tillgångar till 27 miljoner eller 8.2 procent av samtliga stiftelsers, varemot på städerna kommo respektive 303 miljoner och 91.8 procent. Ensamst stiftelserna i Stockholm hade en sammanlagd förmögenhet av i runt tal 175.5 miljoner kronor eller 58.01 procent av samtliga städers och 53.25 procent av hela rikets stiftelsetillgångar. Därvid får icke förbises, att många — däribland flera av de större — av de i Stockholm förvaltade stiftelserna äro stiftade för ändamål, som icke äro begränsade till huvudstaden, utan omfatta även andra delar av riket. Av avkastningen av den största stiftelsen hittills i Sverige, Nobelstiftelsen, vars tillgångar å mera än 35 miljoner kronor eller mera än en tiondedel av rikets hela stiftelseförmögenhet år 1910 förvaltas i huvudstaden, gå stora delar till främmande land. I Stockholm finnas även stiftelser, av vilkas avkastning icke något utdelas i huvudstaden. Det gäller för övrigt om många och däribland flera bland de stora stiftelserna — exempelvis stiftelserna till universitetet — att de gälla hela rikets och icke uteslutande städernas befolkning. Så äro även flertalet stiftelser till sjukvårdsinrättningar icke begränsade till inrättningens förlägningsstad utan till det län eller länsdel, vars sjukvårdsbehov inrättningen närmast tillgodoser. Men även om här nämnda förhållanden ägnas vederbörlig uppmärksamhet, så intager i fråga om stiftelser och tillgodonjutande av deras avkastning stadsbefolkningen en i jämförelse med lantbefolkningen synnerligen gynnad ställning.

Den officiella statistiken uppdelar stiftelserna efter deras ändamål i sex grupper: i stiftelser för

	Antal		Förmögenhet	
	i allt	i %	milj. kr.	i %
1. fattigvård, pauvres honteux o. d.	3,803	30.1	49.61	15.05
2. barnavård och barnundervisning	3,368	26.7	56.03	17.01
3. stipendiefonder och för undervisning, vetenskaplig forskning m. m.	2,428	19.2	92.84	28.18
4. sjukvård	689	5.5	36.72	11.14
5. pensionsfonder	839	6.6	40.71	12.35
6. andra	1,502	11.9	53.62	16.27
	12,629	100.0	329.53	100.0

De ändamål, för vilka flertalet stiftelser grundats, äro sådana, vilka vid stiftelsernas tillkomst betraktades såsom liggande mer eller mindre utom statens direkta ingripande. Numera gör sig även i Sverige den åskådningen allt mera gällande, att staten har särskilt i fråga om barnavård, undervisning och allt vad till socialförsäkring hör att på ett fullt tillfredsställande sätt sörja för nästan alla de uppgifter, som omfattas av stiftelserna i grupperna 1—5. Särskilt i fråga om stiftelser för vetenskaplig forskning får dock ihäggkommas, att dess möjligheter, varpå mänsklighetens framåtskridande säkrast grundas, behöva mycket ökas även genom förfogande över för forskningen behövligen rikliga penningtillgångar, och gäller detta särskilt den i Sverige i jämförelse med andra vetenskaper mycket dåligt tillgodosedda samhällsvetenskapliga forskningen, vars förnämsta satser äro den bestående samhällsbyggnadens grundval och utan vilken forsknings vidare utveckling en sund och lyckobringande samhällsutveckling knappast är möjlig. Av stiftelserna i sista gruppen äro såväl i fråga om antal som förmögenhet nästan hälften stiftelser till allmänt gagn för vissa kommuner och nära en tredjedel för flera ändamål gemensamt.

Det moderna samhället lägger allt större vikt på åtgärder för underlättande och säkerställande av sina medlemmars utbildnings- och förvärvsmöjligheter, medan det även söker på tillfredsställande sätt sörja för de i samhället vanlottade, för de av sjukdom, olycksfall och ålderdomens vanförhet hemsökta. Det gäller emellertid att först och främst göra så många som möjligt till så produktiva samhällsmedlemmar som möjligt och åt alla produktionsdugliga bereda fullt tillräckliga produktionsmöjligheter. För att detta skall kunna ske snabbt och framgångsrikt måste samhällets goda krafter tagas starkt i anspråk och särskilt stiftare av stiftelser för samhällsgagnande ändamål hava att genom sina stiftelser söka så mycket som möjligt tillgodose det produktiva arbetet först inom rikets huvudnäringar och framför allt inom den förnämsta, som har att sörja för tillräcklig tillgång på de viktigaste livsmedlen.

